

فصل سوم

توانایی کنترل ضبط صدا

هدف کلی

ایجاد توانایی لازم در فراگیران برای کنترل فرآیند ضبط صدا

هدف‌های رفتاری: فراگیر پس از پایان این فصل قادر خواهد بود:

- ۱- ابزارهای نشان‌دهنده نفوذ مغناطیسی را نام ببرد.
- ۲- ابزارهای نشان‌دهنده نفوذ مغناطیسی را شرح دهد.
- ۳- مدارهای کنترل دامنه و تن سیگنال صوتی را تشریح کند.
- ۴- مدارهای کنترل اتوماتیک و بالانس را تشریح کند.
- ۵- روش‌های نشان‌دهنده نفوذ مغناطیسی را تجزیه و تحلیل کند.

ساعات آموزش

نظری	عملی	جمع
۴	۲	۶

پیش‌آزمون (۳)

۱- وظیفه VUM در دستگاه ضبط صوت چیست؟

- الف - تقویت سیگنال صوتی
ب - نشان دادن فرکانس سیگنال صوتی
ج - نشان دادن زمان پخش نوار
د - نشان دادن سطح دامنه سیگنال صوتی
- ۲- شدت صوت یا دامنه خروجی در دستگاه ضبط صوت با کدام ولوم، کنترل می‌شود؟
الف - ولوم بالانس
ب - ولوم تن
ج - ولوم دامنه
د - به صورت اتوماتیک کنترل می‌شود.
- ۳- صدای زیر و بم سیگنال صوتی نوار با کدام ولوم کنترل می‌شود؟
الف - VUM
ب - تن
ج - دامنه
د - بالانس
- ۴- صدای زیر به سیگنال‌های فرکانس ..... گفته می‌شود.
الف - متوسط
ب - کم
ج - زیاد
د - بالاتر از صوتی
- ۵- دیود مادون قرمز در کدام مدار به کار می‌رود؟
الف - تن کنترل
ب - کنترل دامنه خروجی دستی
ج - کنترل دامنه خروجی اتوماتیک
د - بالانس

۱-۳- ابزارهای نشان دهنده نفوذ مغناطیسی

در تمامی دستگاه‌های ضبط صوت حرفه‌ای و برخی از دستگاه‌های ضبط صوت خانگی از ابزارهای مخصوص برای سنجش سطوح سیگنال صدا استفاده می‌شود. یکی از رایج‌ترین ابزارهای سنجش واحد حجم صدا VUM^۱ است. VUM یک دستگاه اندازه‌گیری چشمی است. دلیل استفاده از VUM این است که گوش انسان نمی‌تواند مقدار صحیح دامنه صوت را اندازه‌گیری کند. این ابزار در هنگام ضبط و یا پخش صدا به کار می‌رود. این وسیله می‌تواند میزان صحیح بودن دامنه امواج الکتریکی اصوات را از طریق کنترل چشمی مانند عقربه‌های اندازه‌گیری یا روشن و یا خاموش شدن یک سری دیودهای نورانی (LED) نشان دهد.

در شکل (۱-۳) یک LEVEL سنج یا VUM را که روی یک سیستم صوتی نصب شده است ملاحظه می‌کنید.

شکل ۱-۳- ابزار سنجش VUM در یک آمپلی فایر

در دستگاه‌های جدید و پیشرفته دیجیتالی برای نمایشگرهای میزان صوت معمولاً از یک صفحه‌ی نمایش LCD^۲ استفاده می‌شود. این سیستم کاملاً دیجیتالی است و معمولاً علائم و ویژگی‌های پخش صوت، شامل اکولایزر گرافیکی متعادل-کننده‌های تصویری، تنظیم‌های رادیویی بر روی صفحه‌ی LCD

۱- VUM=Volume Unit Meter = واحد اندازه‌گیر حجم صدا

۲- Liquid Crystal Diode

مشاهده و کنترل می‌شود. شکل (۲-۳) صفحه LCD یک دستگاه جدید صوتی را نشان می‌دهد.

اطلاعات نمایش داده شده بر روی صفحه LCD

شکل ۲-۳- یک سیستم صوتی پیشرفته

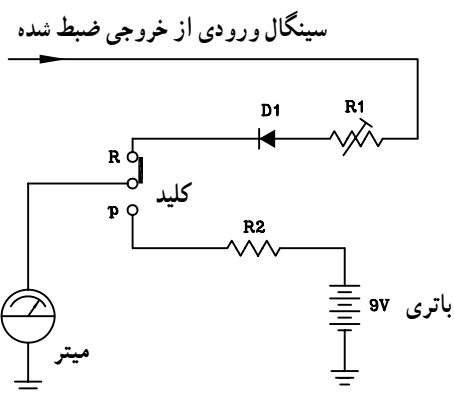
۱-۱-۳- مدار نشان دهنده نفوذ مغناطیسی با

استفاده از meter: در شکل (۳-۳) مدار کنترل سطح سیگنال صوتی با استفاده از اندازه‌گیری عقربه‌ای یا 'متر' نشان داده شده است.

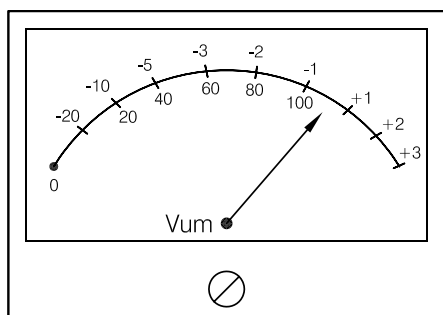
این مدار دارای دو حالت است.

الف - حالت اول هنگامی که دستگاه در حالت پخش صدا قرار دارد و از انرژی باتری استفاده می‌شود. عقربه اندازه‌گیری دستگاه میزان انرژی مصرفی باتری را نشان می‌دهد.

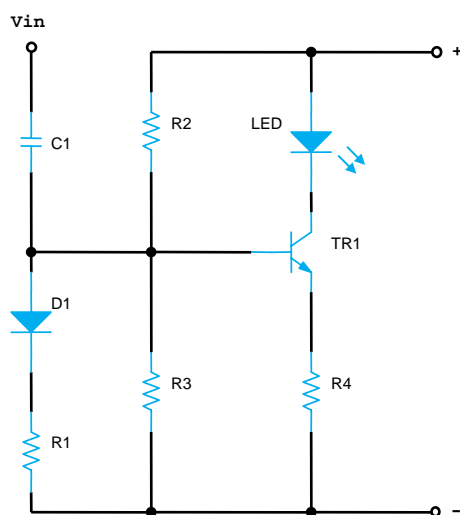
ب - حالت دوم در شرایطی که دستگاه در حال ضبط سیگنال صوتی باشد. نمونه‌ای از سیگنال صوتی از خروجی تقویت کننده اولیه به ورودی این مدار یعنی R_1 اعمال می‌شود. این سیگنال توسط دیود D_1 یک سو می‌شود و به متر می‌رسد. در این حالت عقربه متر تغییرات سطح ولتاژ سیگنال را مشخص می‌کند (شکل ۳-۴). معمولاً تقسیم‌بندی صفحه‌ی مدرج متر برحسب دسی‌بل است و عقربه حداکثر می‌تواند به اندازه ۳ دسی‌بل منحرف شود. محدوده‌ی انتهای صفحه مدرج قرمز رنگ است و تجاوز از آن محدوده مجاز نیست.

شکل ۳-۳- مدار متر اندازه‌گیری سطح دامنه سیگنال و ولتاژ باتری

شکل ۳-۴- متر یک VUM عقربه‌ای

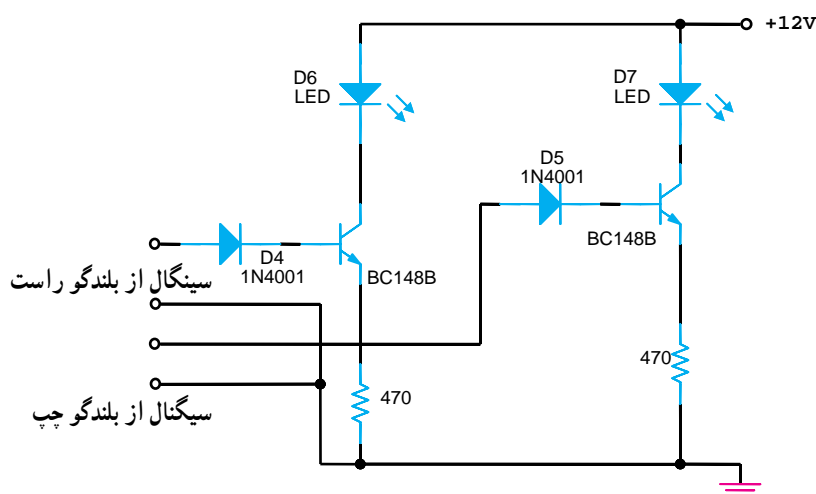

شکل ۳-۵ مدار یک VUM نوری سیستم مونو

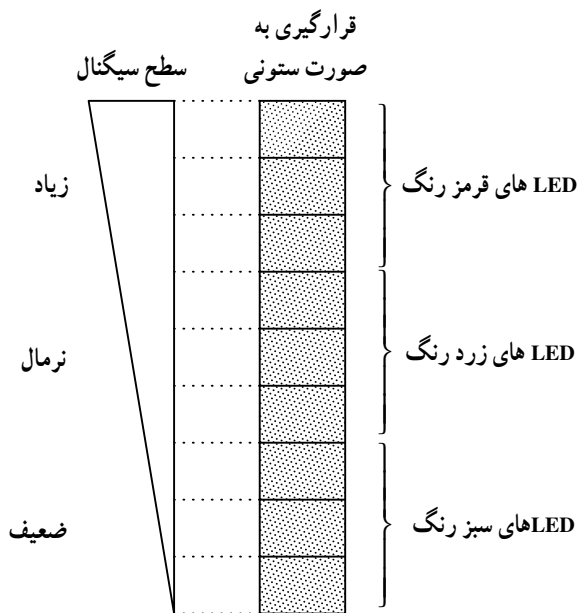
۲-۱-۳ ابزار نشان دهنده‌ی نفوذ مغناطیسی با استفاده از LED: شکل (۵-۳) مدار نشان دهنده‌ی سطح سیگنال (VUM) را با استفاده از دیود نورانی نشان می‌دهد. در این روش با تغییر ولتاژ DC حاصل از سیگنال ورودی، مقدار شدت نور منتشر شده از LED تغییر می‌کند و سطح ولتاژ سیگنال صوتی مشخص می‌شود.

یادآوری: مقاومت‌های R_3 و R_4 مقاومت‌های بایاس بیس ترانزیستور و مقاومت R_4 مقاومت آمپتر ترانزیستور است. دیود D_1 یکسوساز و مقاومت R_1 به عنوان مقاومت بار برای دیود عمل می‌کند. خازن C_1 خازن کوپلاژ است.

در شکل (۶-۳) مدار VUM نوری ضبط و پخش صوت استریو را ملاحظه می‌کنید. اساس کار این مدار مشابه شکل ۳-۵ است.

شکل ۳-۶ مدار یک VUM نوری سیستم استریو

شکل ۳-۷ - نشان دهنده دامنه صوت با استفاده از LED

VUM نوری با LED که به صورت ردیفی می باشد

شکل ۳-۸ - دستگاه تقویت کننده با نشان دهنده نوری LED

در دستگاه های ضبط صوت استریو جدید از آی سی راه انداز برای نمودار میله ای LED رنگی استفاده می شود.

۳-۱-۳ - مزایای LED نسبت به METER:

الف - در روش نوری می توان تعداد زیادی LED را به صورت ردیفی یا ستونی به صورت سری به هم متصل کرد و سطح سیگنال را در حالت های ضعیف، نرمال و زیاد نشان داد. LED های به صورت ستونی را نمودار میله ای می گویند. ب - استفاده از LED جای کمتری می گیرد و نسبت به دید ناظر دستگاه، نمایان تر است. شکل های (۳-۷ و ۳-۸) ترتیب قرار گرفتن LED ها را روی دستگاه صوتی نشان می دهد.

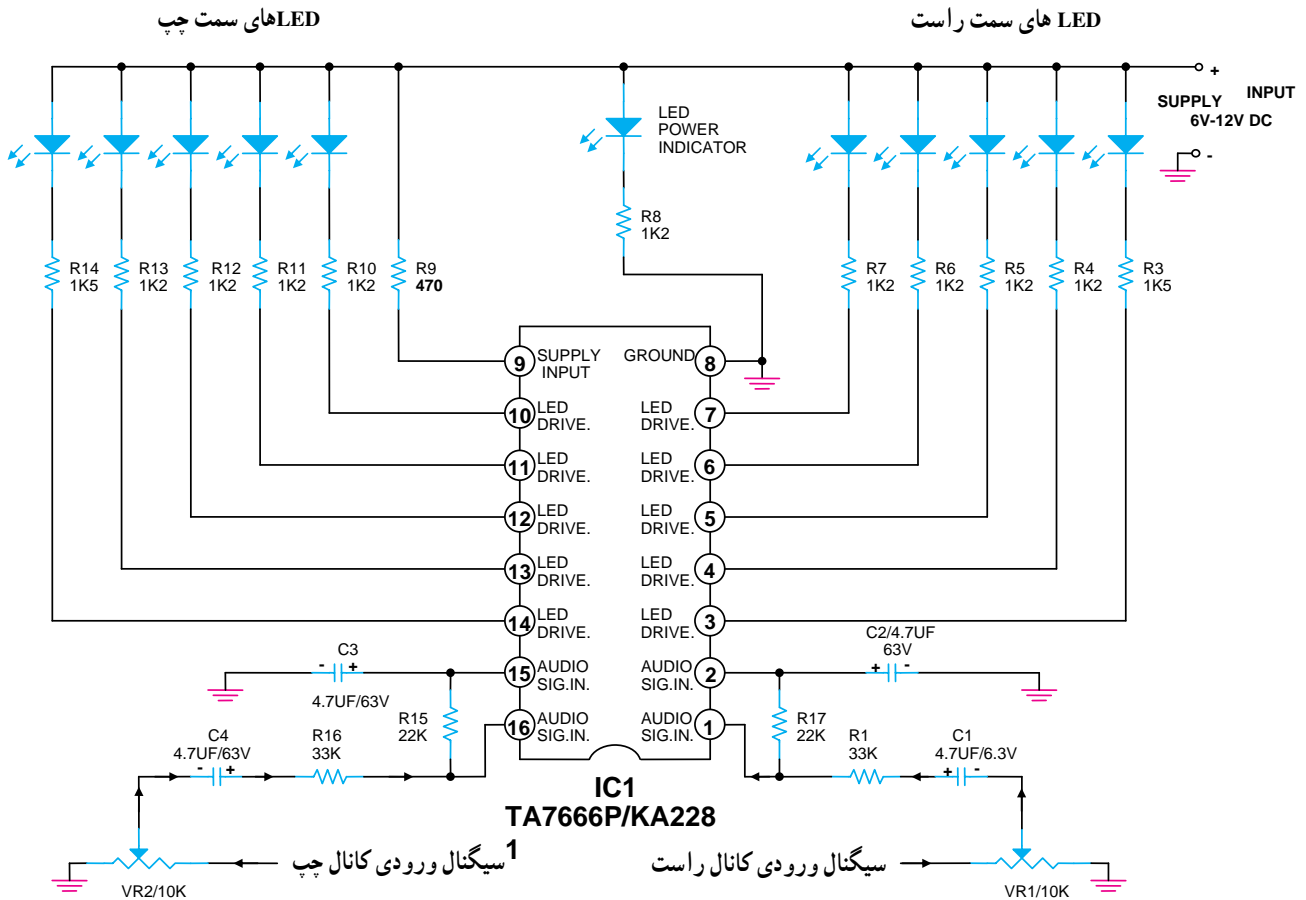
مزایای LED نسبت به METER :

- ۱- با سری کردن ستونی از LED ها می توان سطح سیگنال ضعیف را به راحتی نشان داد.
- ۲- استفاده از LED جای کمتری می گیرد.

۳-۲ - آی سی های راه انداز نمودار میله ای LED

در دستگاه های ضبط صوت استریو جدید از آی سی راه انداز برای نمودار میله ای LED رنگی استفاده می شود. یک نمونه آی سی VUM در شکل (۳-۹) نشان داده شده است. سیگنال صوتی کانال راست از طریق سر وسط پتانسیومتر V_{R1} و C_1 و R_1 به پایه ۱ آی سی وارد می شود. LED های مربوط به سمت راست از طریق مقاومت های R_3 تا R_7 و پایه های ۳ تا ۷ آی سی فعال می شوند. کانال سمت چپ، قرینه کانال سمت راست است.

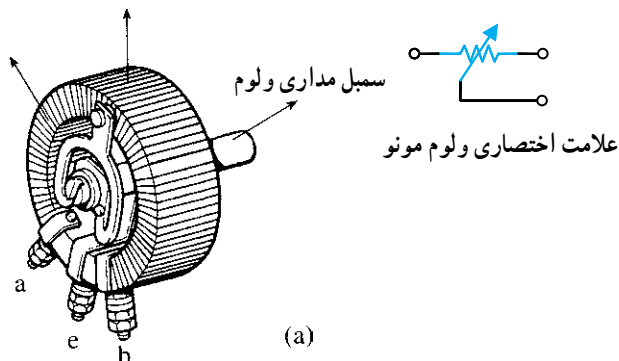
وقتی که شدت دامنه‌ی سیگنال صوتی زیاد می‌شود LEDها مانند یک نمودار میله‌ای افزایش می‌یابند. وظیفه ولوم‌های V_{R_1} و V_{R_2} کنترل شدت روشنایی دیودهای نورانی نسبت به سیگنال ورودی اعمال شده به آی‌سی VUM می‌باشد. پایه ۸ آی‌سی زمین است و پایه ۹ تغذیه یا Vcc است.

شکل ۹-۳- آی‌سی راه‌انداز مدار نمودار میله‌ای با استفاده از LED

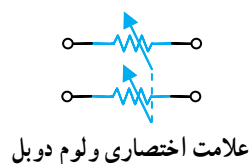
۳-۳- کنترل دامنه خروجی

در دستگاه‌های ضبط صوت از کنترل‌کننده یا تنظیم‌کننده حجم صوت که آن را ولوم کنترل^۱ می‌نامند برای کاهش یا افزایش صدای خروجی استفاده می‌شود. معمولاً یک مقاومت متغیر که به صورت پتانسیومتر در مدار بسته می‌شود این عمل را انجام می‌دهد. این پتانسیومتر را نیز ولوم^۲ می‌نامند. در دستگاه ضبط صوت مونو از یک پتانسیومتر برای تنظیم شدت صوت استفاده می‌شود (شکل ۱۰-۳).

شکل ۱۰-۳- مقاومت متغیر برای تنظیم صدای دستگاه ضبط و پخش صوت مونو

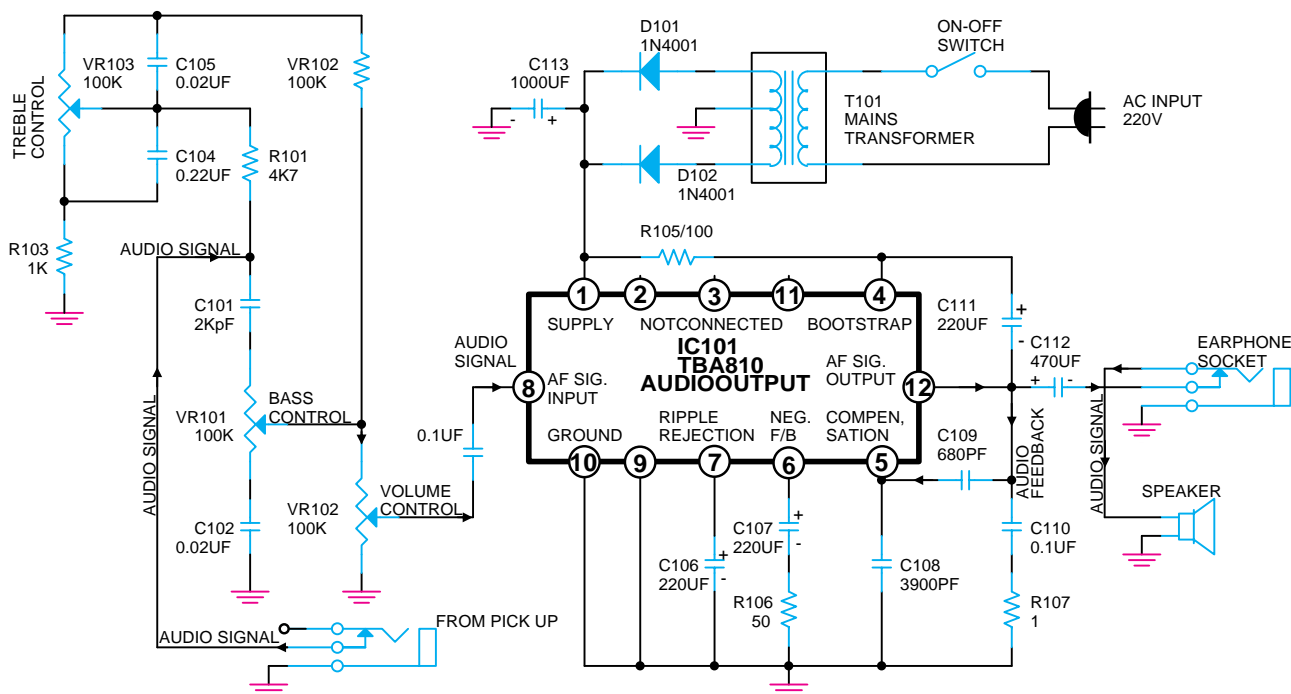

در دستگاه‌های استریو که برای هر باند نیاز به کنترل صدای جداگانه است از یک ولوم دوپل که اصطلاحاً ولوم استریو نامیده می‌شود، استفاده می‌کنند. این ولوم در واقع دو ولوم هم محور ولی مستقل از یکدیگر است که در داخل یک محفظه قرار گرفته‌اند، در شکل (۳-۱۱) انواع ولوم را مشاهده می‌کنید.

شکل ۳-۱۱- انواع ولوم که در سیستم مونو و استریو به کار می‌رود.

۳-۳-۱- روش‌های کنترل دامنه خروجی دستی:

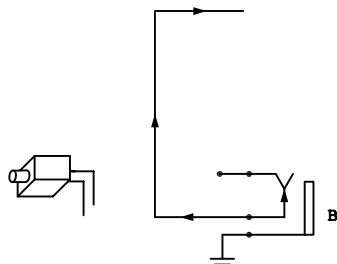
شکل (۳-۱۲) مدار یک تقویت کننده صوتی با آی سی را مشاهده می‌کنید در این مدار دامنه صدای خروجی تقویت کننده توسط یک پتانسیومتر ولومی V_{R102} کنترل می‌شود.

شکل ۳-۱۲- کنترل دامنه خروجی در دستگاه پخش صوت

سیگنال صوتی از طریق جک مخصوصی به نام پیک آپ^۱

مطابق شکل (۳-۱۳) به ورودی مدار اعمال می‌شود.

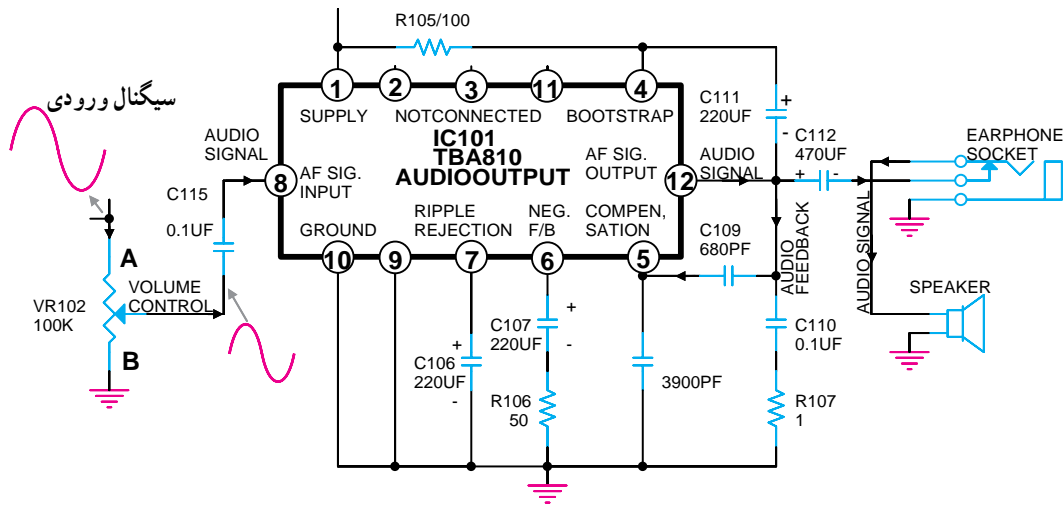

شکل ۳-۱۳- اعمال سیگنال صوتی از طریق جک پیک آپ

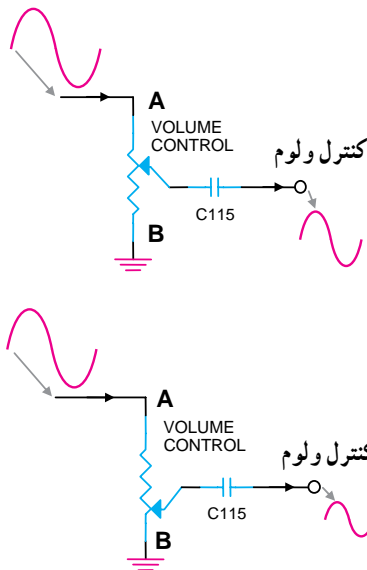
^۱ Pick Up

مسیر سیگنال صوتی به ورودی آی سی تقویت کننده در
شکل (۳-۱۴) نشان داده شده است.

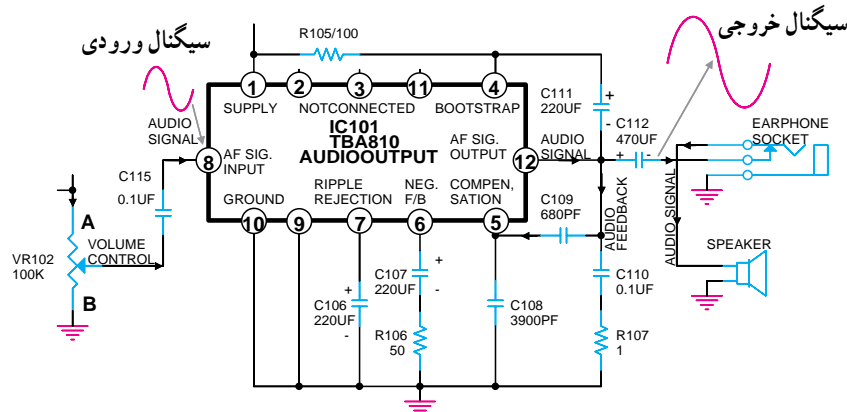

شکل ۳-۱۴- اعمال سیگنال صوتی به پایه آی سی

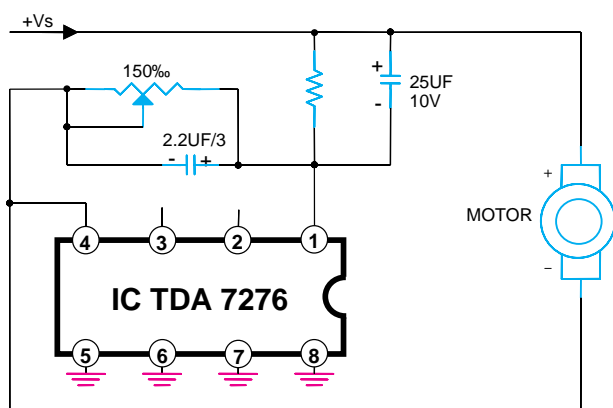
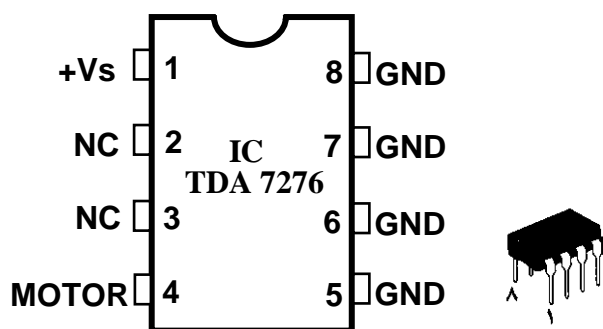

شکل ۳-۱۵- سیگنال صوتی در نقاط مختلف ولوم

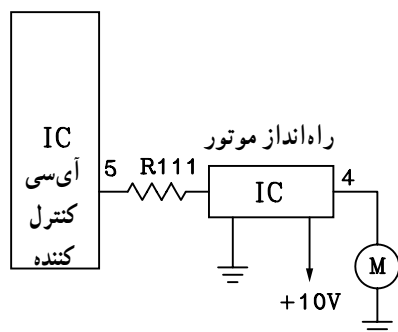
سیگنال صوتی از طریق سر وسط ولوم V_{R102} و خازن
کوپلاژ C_{115} به پایه ۸ آی سی وارد می شود.
با توجه به شکل (۳-۱۵) در صورتی که سر وسط
پتانسیومتر به نقطه A نزدیک شود دامنه سیگنال ورودی به پایه ۸
آی سی افزایش می یابد و اگر به نقطه B نزدیک شود دامنه ی سیگنال
صوتی ورودی کم می شود. سیگنال صوتی پس از تقویت توسط
آی سی از پایه ۱۲ خارج می شود و توسط خازن کوپلاژ C_{112} به
بلندگو می رسد. در شکل (۳-۱۶) دامنه سیگنال را در بلندگو
مشاهده می کنید.

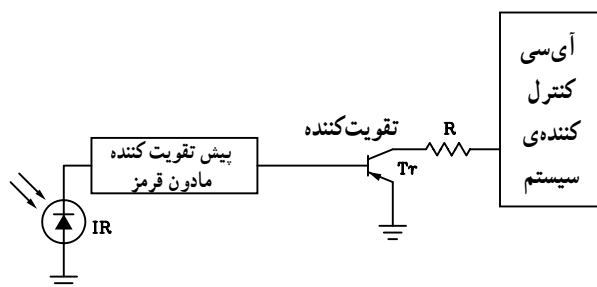
شکل ۳-۱۶- سیگنال صوتی در بلندگو

شکل ۳-۱۷- کنترل ولوم با استفاده از موتور DC

شکل ۳-۱۸- آی سی راه انداز موتور DC کنترل کننده ولوم

شکل ۳-۱۹- در این جا سنسور مادون قرمز سیگنال دستگاه کنترل از راه دور را دریافت کرده و آن را به آی سی که تقویت کننده سیگنال مادون قرمز می باشد، اعمال می کنند. به این ترتیب سیگنال مادون قرمز قبل از رسیدن به آی سی کنترل کننده سیستم تقویت می شود.

۲-۳-۳- روش های کنترل دامنه خروجی به صورت خودکار^۱: در برخی از دستگاه های ضبط صوت پیشرفته و دیجیتالی که دارای دستگاه کنترل از راه دور^۲ هستند، ولوم کنترل صدا با استفاده از نوعی موتور DC به چرخش در می آید. کنترل این موتور کوچک توسط آی سی است. در شکل (۳-۱۷) یک نمونه کنترل موتور DC توسط آی سی (TDA۷۲۷۶A) نشان داده شده است.

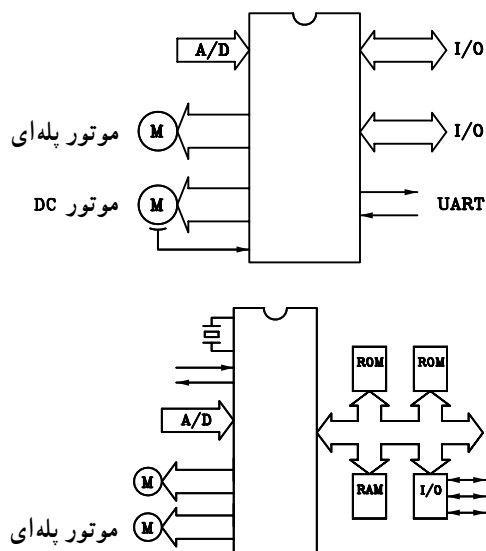
آی سی راه انداز موتور معمولاً تحت کنترل آی سی مرکزی کنترل کننده سیستم صوتی است (شکل ۳-۱۸).

آی سی کنترل کننده، خود تحت کنترل سیگنال مادون قرمز^۳ است که توسط دستگاه فرستنده کنترل از راه دور به سمت گیرنده ارسال می شود. در شکل (۳-۱۹) بلوک دیاگرام این مدار نشان داده شده است.

۱ - Automatic Volume Control

۲ - Remote Control

۳ - Infra Red مادون قرمز

شکل ۲۰-۲- کنترل موتور با استفاده از یک آی سی

در اکثر سیستم‌های صوتی جدید به خصوص در دستگاه‌های CD و VCD، آی سی کنترل کننده سیستم مستقیماً موتور DC را هم کنترل می‌کند. در این صورت دیگر نیاز به آی سی یا مدار راه انداز موتور نیست. در شکل (۲۰-۳) بلوک دیاگرام دو آی سی کنترل کننده سیستم را با حافظه‌های جانبی مشاهده می‌کنید. یادآور می‌شود که امروزه برای کنترل حجم صدا به جای موتور از مدار الکترونیکی استفاده می‌شود.

۳-۴- کنترل‌های اتوماتیک

در سیستم‌های صوتی جدید انواع کنترل‌ها به صورت دیجیتالی انجام می‌شود. در این سیستم می‌توان صدا را از روی پانل جلوی دستگاه یا از طریق دستگاه کنترل از راه دور بدون استفاده از وسایل مکانیکی تغییر داد. دستگاه کنترل از راه دور قابلیت کنترل عملیات زیر را دارد.

الف - کنترل صدای میکروفون

ب - تنظیم موج رادیو

ج - تنظیم تایمر

د - کنترل کننده میزان اکو^۱ صداها یا پخش شده

هـ - فعال کردن سیستم تصویری

در این بخش به بررسی کلی مدار کنترل ولوم اتوماتیک و

سایر مدارهای الکترونیکی می‌پردازیم.

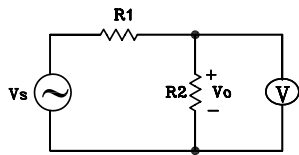
در شکل (۲۱-۳) یک سیستم جدید صوتی به همراه

دستگاه کنترل از راه دور نمایش داده شده است.

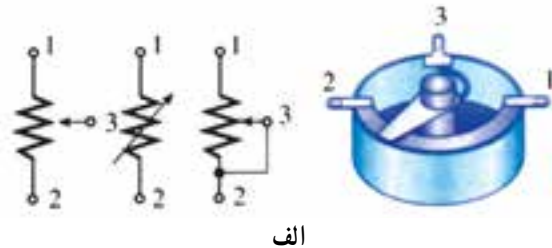
شکل ۲۱-۳- دستگاه صوتی جدید

۱-۴-۳- کنترل اتوماتیک ولوم دیجیتال: این مدار براساس قانون تقسیم ولتاژ در مدارهای سری کار می کند (شکل ۳-۲۲).

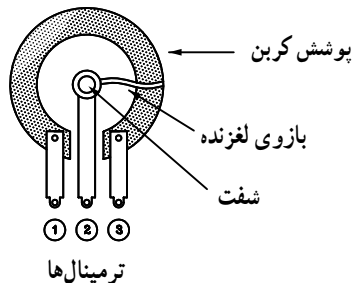

$$V_o = \frac{R_2}{R_1 + R_2} \cdot V_s$$

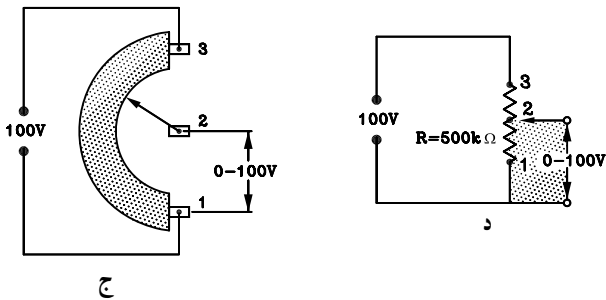
شکل ۳-۲۲- تقسیم ولتاژ در مدار سری

الف

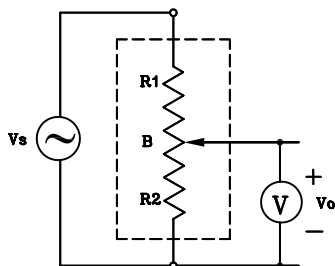
ب

ج

د

شکل ۳-۲۳

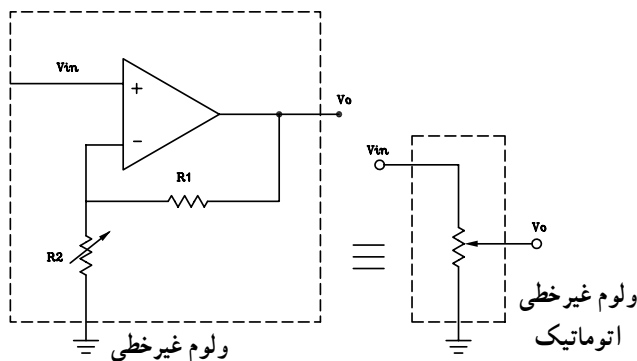

$$V_o = \frac{R_2}{R_1 + R_2} \cdot V_s$$

شکل ۳-۲۴- نحوه‌ی کار ولوم

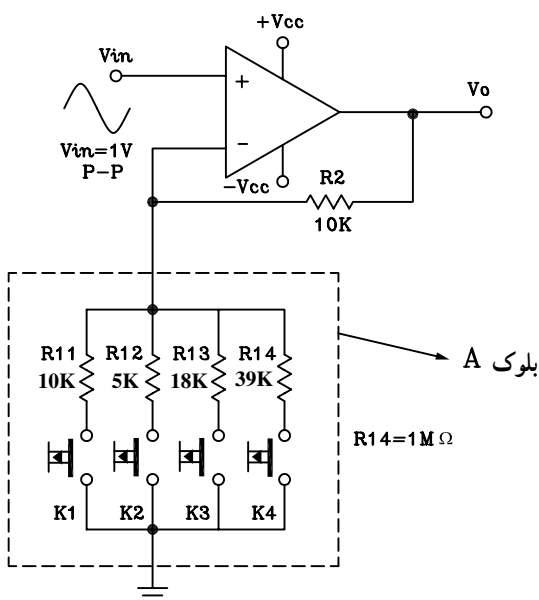
همانطور که ملاحظه می شود می توان با تغییر مقادیر R_1 یا R_2 مقادیر مختلفی را برای V_o به دست آورد. برای رسیدن به این منظور باید مقاومت های R_1 و R_2 را تعویض کنیم تا به میزان دلخواه مقدار V_o برسیم. در مدارهای الکترونیکی ساده از پتانسیومتر استفاده می شود (شکل ۳-۲۳). در حقیقت پتانسیومتر دو مقاومت به هم پیوسته است.

در مدارالکتریکی شکل ۳-۲۴ اگر سر وسط (لغزنده) پتانسیومتر به نقطه ۳ نزدیک شود دامنه‌ی سیگنال خروجی افزایش می یابد و اگر به نقطه ۱ نزدیک شود مقدار R_2 کاهش می یابد و دامنه سیگنال V_o را کم می کند. بخشی از مقاومت پتانسیومتر در فاصله ۲ و ۳ را به عنوان R_1 و بخش دیگر شامل فاصله ۱ و ۲ را با R_2 نشان داده ایم.

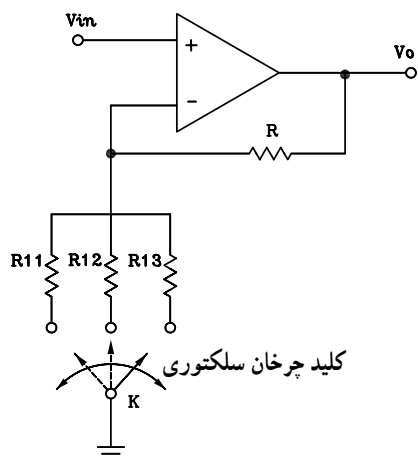
شکل ۳-۲۵- تقویت کننده با ضریب بهره متغیر به عنوان یک ولوم غیر خطی

روش دیگر تغییر دامنه سیگنال استفاده از یک تقویت کننده با ضریب بهره‌ی متغیر است. این تقویت کننده مانند یک ولوم اتوماتیک عمل می‌کند. در شکل (۳-۲۵) با تغییر مقاومت R_2 ، تقویت کننده به صورت یک مقاومت متغیر با تغییرات غیر خطی یا لگاریتمی عمل می‌کند.

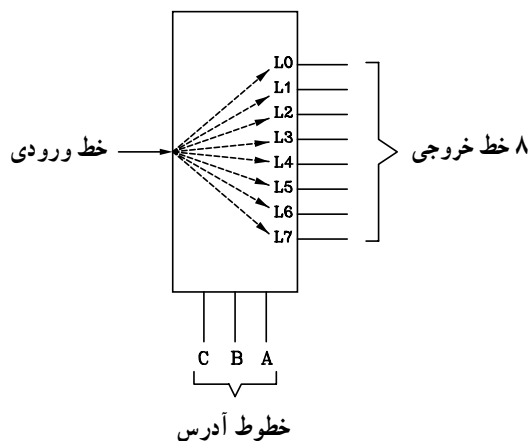
شکل ۳-۲۶- مدار ولوم با تقویت کننده Op-amp تغییر ضریب بهره با کلید فشاری

مدار شکل (۳-۲۶) را در نظر بگیرید. بلوک A به جای مقاومت R_1 قرار گرفته است. اگر کلید K_1 فشرده شود، مقدار ضریب بهره متناسب با مقاومت‌های R_1 و R_2 تغییر می‌کند و برابر با ۲ می‌شود و مقدار دامنه سیگنال خروجی را به ۲ ولت می‌رساند. در صورتی که کلیدهای K_2 و K_3 به ترتیب فشرده شوند مقدار دامنه خروجی ۳ یا ۵ برابر می‌شود. ولی اگر کلید K_4 فشرده شود مقدار دامنه سیگنال خروجی تغییر نمی‌کند و دامنه‌ی آن تقریباً با دامنه سیگنال ورودی برابر می‌شود. اشکال این مدار داشتن چند کلید فشاری است که می‌توان از شکل (۳-۲۷) استفاده کرد ولی در این مدار نیز کلید K به صورت دستی تغییر می‌کند و منظور ما را برآورده نمی‌سازد. لذا باید به جای کلید K از یک کلید اتوماتیک استفاده کنیم.

شکل ۳-۲۷- با تغییر کلید سلکتوری ضریب بهره تقویت کننده تغییر می‌کند.

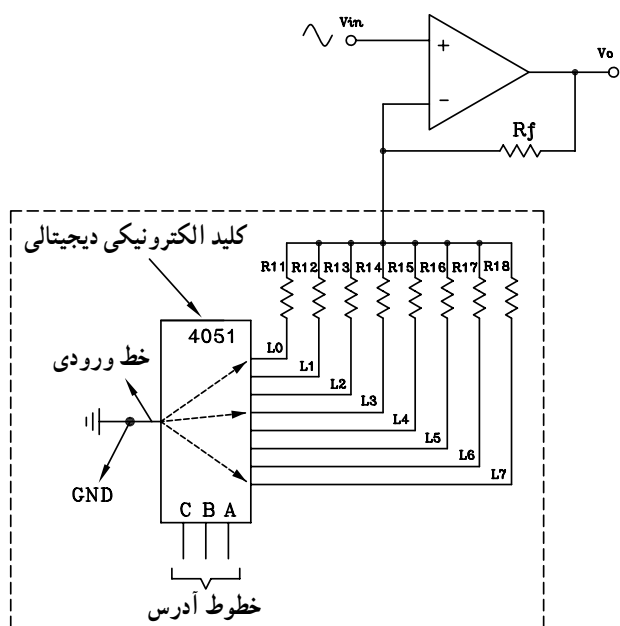
مقدار ضریب بهره‌ی متناسب با مقاومت‌های R_{11} و R_{12} و R_{13} و R_{14} تغییر می‌کند.

شکل ۳-۲۸: بلوک دیاگرام دمالتی پلکسر

معمولاً در مدارهای الکترونیکی و دیجیتالی از کلید الکترونیکی به نام توزیع کننده استفاده می شود. بلوک دیاگرام دمالتی پلکسر^۱ یا کلید توزیع کننده در شکل (۳-۲۸) نمایش داده شده است.

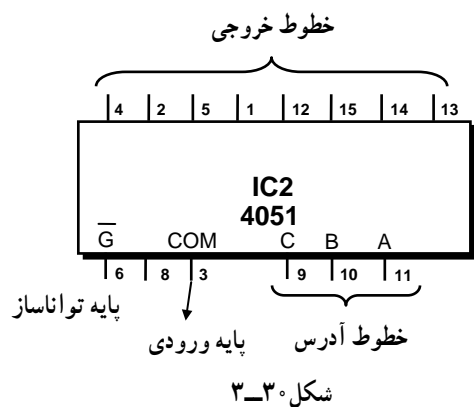
دمالتی پلکسر دارای یک خط ورودی و هشت خط خروجی است که به وسیله ۳ خط آدرس به صورت کدهای ۳ بیتی باینری (۰ و ۱) آدرس دهی می شود و خطوط خروجی مورد نظر را با کدهای آدرس به ورودی وصل می کند.

شکل ۳-۲۹: مدار کنترل ولوم نیمه اتوماتیک

شکل (۳-۲۹) مدار ولوم دیجیتالی را نشان می دهد که به صورت نیمه اتوماتیک و با تغییر مقاومت R_1 تا R_{18} دامنه ی سیگنال خروجی را تغییر می دهد. در صورتی که بتوان خطوط آدرس را به صورت اتوماتیک کنترل کرد مدار کنترل ولوم به مدار تمام اتوماتیک تبدیل می شود.

با آدرس دهی رو خط آدرس می توان ضریب بهره تقویت کننده را به صورت اتوماتیک کنترل کرد.

شکل ۳-۳۰

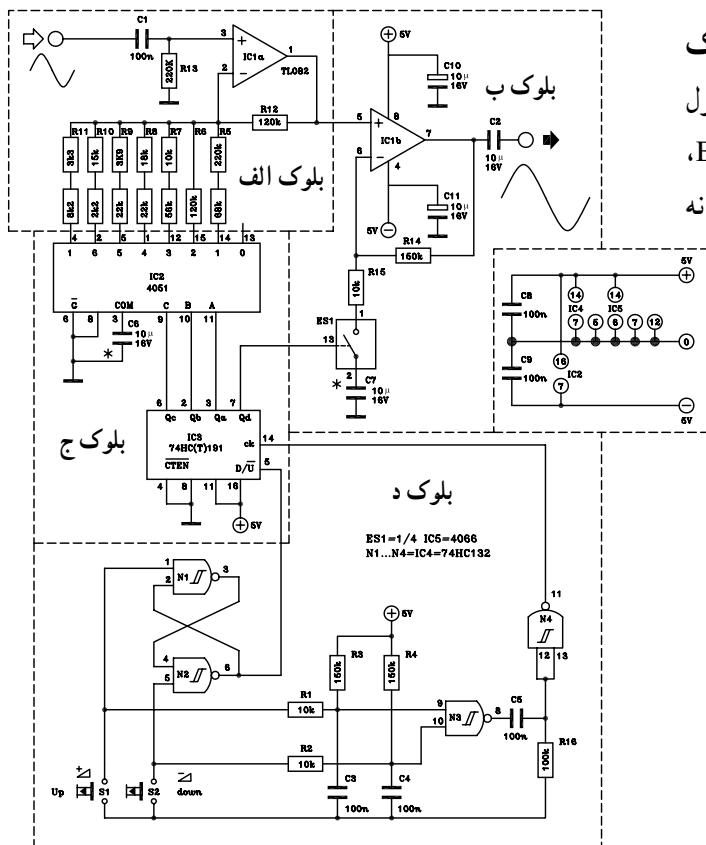
آی سی سی ماوس (CMOS) با شماره ۴۰۵۱ یک دمالتی پلکسر ۱ به ۸ (1:8) است که دارای ۳ خط آدرس (CBA) و ۸ خط خروجی است. در شکل (۳-۳۰) پایه های آی سی مشخص شده است.

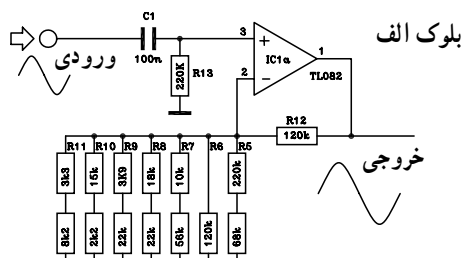

۲-۴-۳- بررسی یک مدار کامل کنترل اتوماتیک

ولوم دیجیتال: در شکل (۳-۳۴) یک نمونه مدار کامل کنترل ولوم دیجیتال را مشاهده می‌کنید. در این مدار بلوک‌های A، B، C، D و E وجود دارد، که به بررسی هریک به‌طور جداگانه می‌پردازیم.

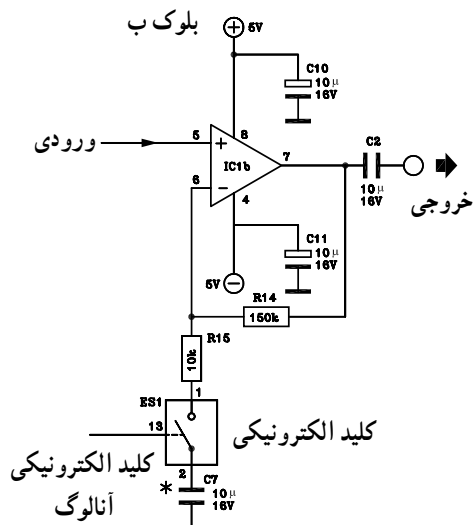
شکل ۳-۳۴- یک نمونه مدار کامل کنترل ولوم دیجیتال

شکل ۳-۳۵- بلوک الف تقویت‌کننده اول

بلوک الف - تقویت‌کننده اول: مدار تقویت‌کننده بلوک

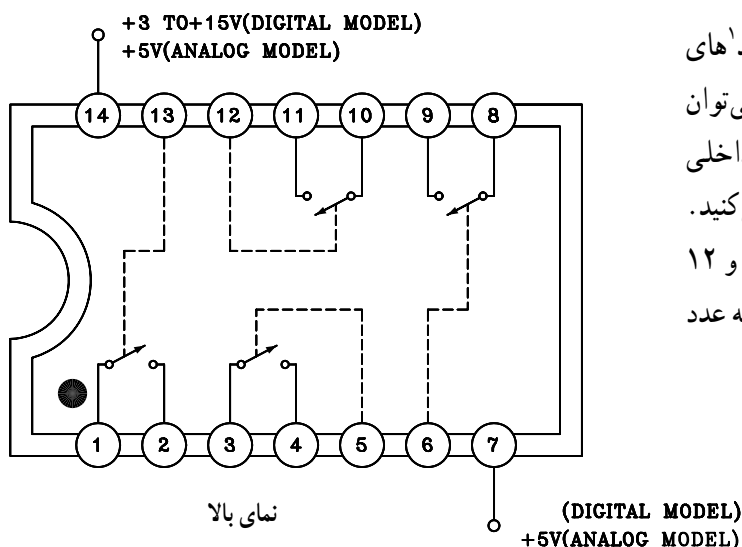
الف از آی‌سی ۱a و تعدادی مقاومت و خازن طبق شکل (۳-۳۵) تشکیل می‌شود. ضریب تقویت IC1a تقریباً بین ۱ تا ۱۲ است. مقدار این ضریب با تغییر مقاومت‌های R5 تا R11 قابل کنترل است.

شکل ۳-۳۶- بلوک ب تقویت‌کننده دوم

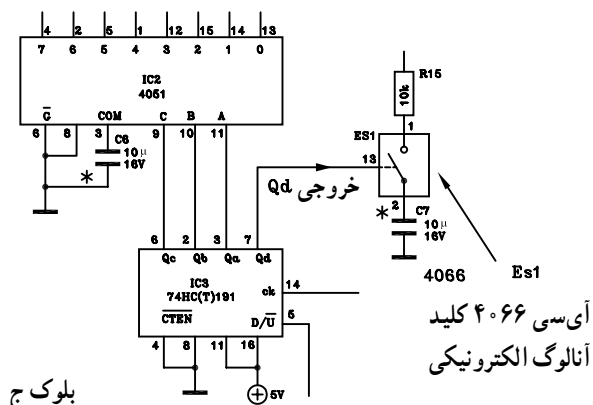
بلوک ب - تقویت‌کننده دوم: این بلوک از آی‌سی ۱b

و تعدادی مقاومت تشکیل شده است و ضریب بهره آن تقریباً بین ۱ تا ۱۶ است و توسط کلید الکترونیکی آنالوگ ES1 کنترل می‌شود. در شکل (۳-۳۶) مدار تقویت‌کننده IC1b نشان داده شده است.

شکل ۳۷-۳- کلید الکترونیکی آنالوگ

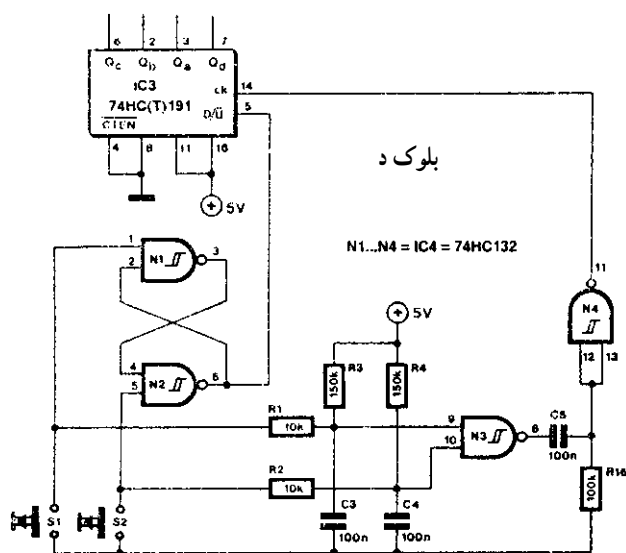
در مدارهای دیجیتالی به طور گسترده‌ای از کلیدهای آنالوگ استفاده می‌شود. از معروف‌ترین کلیدهای آنالوگ می‌توان آی‌سی‌های سی‌ماس^۲ ۴۰۱۶ و ۴۰۶۶ را نام برد. مدار داخلی یک نمونه از این آی‌سی‌ها را در شکل (۳-۳۷) مشاهده می‌کنید. در صورتی که روی پایه کنترل‌کننده کلید (مثلاً پایه ۱۳ و ۱۲ و...) عدد ۱ منطقی یا high قرار گیرد کلید بسته و چنانچه عدد صفر ۰ منطقی قرار گیرد کلید باز می‌شود.

شکل ۳۸-۳- آی‌سی دی‌مالتی پلکسر و شمارنده

بلوک ج - دی‌مالتی پلکسر و شمارنده^۳: بلوک ج از آی‌سی‌های دی‌مالتی پلکسر و شمارنده صعودی و نزولی تشکیل شده است. در شکل (۳-۳۸) اتصال پایه‌های این آی‌سی‌ها را ملاحظه می‌کنید.

خروجی Qd جهت کنترل ضریب بهره تقویت‌کننده IC1b به پایه کنترل‌کننده کلید آنالوگ آی‌سی ۴۰۶۶ وصل شده است.

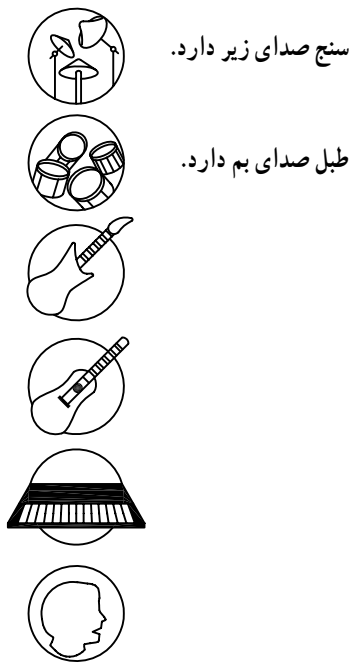

شکل ۳۹-۳- مدار ایجاد پالس ساعت یا Clock

بلوک د - مدار ایجاد پالس ساعت (آی‌سی clock یا ck): این مدار یک شمارنده است که پالس‌های مورد نیاز برای پایه $D/\bar{U}$ را تهیه می‌کند. در شکل (۳-۳۹) نحوه اتصال پایه‌های $D/\bar{U}$ و CK به مدار نشان داده شده است. برای ایجاد پالس ساعت لازم است یکی از کلیدهای S_1 یا S_2 فشرده شود. کلید S_1 شمارش صعودی و کلید S_2 شمارش نزولی را به عهده دارد.

۳-۵ کنترل تن یا زیر و بم صدا (Tone Control)

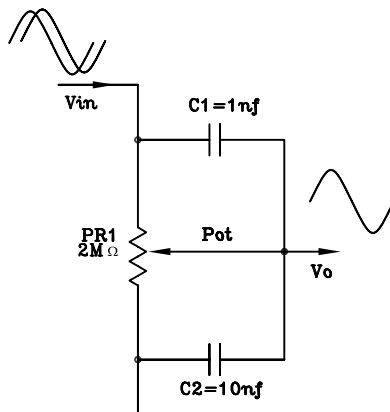
گوش انسان می‌تواند فرکانس بین 20 Hz تا 20 kHz را دریافت کند. مفهوم زیر و بم صدا به فرکانس صدا مربوط است. هر قدر فرکانس صدا کمتر باشد صدا بم‌تر است. مانند صدای طبل و هر قدر فرکانس صدا بیشتر باشد صدا زیرتر است. به عنوان مثال سنج و سنتور که فرکانس تولیدی آن‌ها از 10 kHz بیشتر است دارای صدای زیر هستند. شکل (۳-۴۰) تعدادی ابزار موسیقی را نشان می‌دهد. در رادیو، ضبط صوت یا آمپلی فایرهای صوتی به منظور تطابق صدا و گوش گاهی ضرورت دارد که صدای زیر یا صدای بم را کم یا زیاد کنند، بدون این که بقیه صداها تغییر کند، این عمل را تن کنترل گویند.

سنج صدای زیر دارد.

طبل صدای بم دارد.

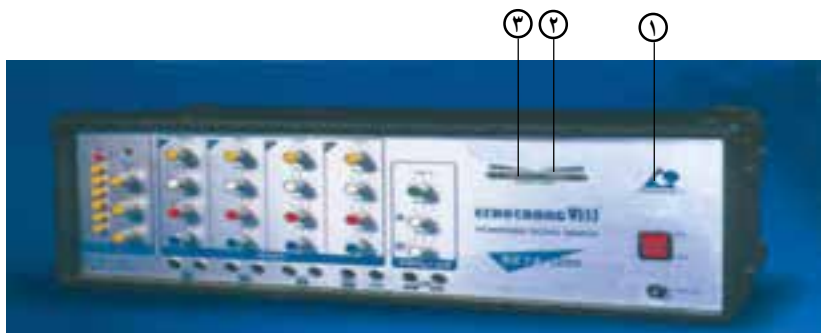
شکل ۳-۴۰ تعدادی از ابزار موسیقی

شکل ۳-۴۱ یک نمونه مدار کنترل تن صدا

عمل تن کنترل به وسیله مدارهای RC انجام می‌شود. در شکل (۳-۴۱) یک شبکه RC متشکل از مقاومت PR_1 و خازن‌های C_1 و C_2 را مشاهده می‌کنید. این مدار می‌تواند متناسب با ظرفیت خازن‌های C_1 و C_2 دامنه فرکانس‌های بم یا زیر را تغییر دهد.

در آمپلی فایرهای صوتی حرفه‌ای معمولاً عمل کنترل تن به وسیله دو ولوم انجام می‌شود. برای تنظیم صداها زیر از ولوم TREBLE و برای تنظیم صداها بم از ولوم BASS استفاده می‌کنند. در شکل (۳-۴۲) یک آمپلی فایر صوتی را مشاهده می‌کنید که تنظیم صدا در آن با دو ولوم BASS و TREBLE انجام می‌شود.

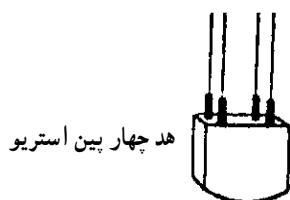

نشان‌دهنده سطح ولتاژ خروجی. ولتاژ خروجی را نشان می‌دهد. در صورتی که دامنه از صفر بیشتر شود در موج خروجی اعوجاج به وجود می‌آید. ①

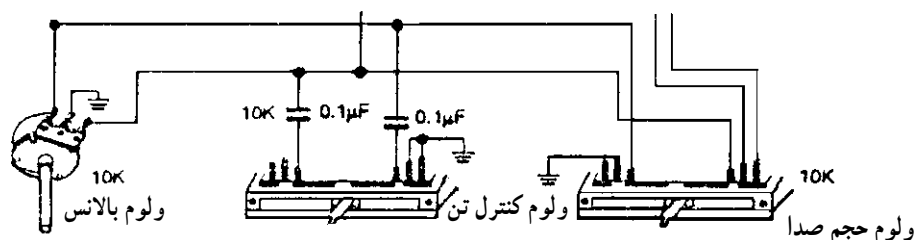
② کنترل صدای بم

③ کنترل صدای زیر

شکل ۳-۴۲ آمپلی فایر صوتی

در برخی از دستگاه‌های ضبط صوت ساده خانگی عمل کنترل تن با یک پتانسیومتر انجام می‌شود (شکل ۳-۴۳). در شکل فقط ولوم‌های کنترل دستگاه نشان داده شده است.

شکل ۳-۴۳- انواع ولوم کنترل در یک دستگاه ضبط صوت

۱-۵-۳- مدار کنترل صدای بم (Bass) : سیگنال

صوتی آشکار شده توسط هد ضبط پخش به مدار پیش تقویت کننده می‌رسد و پس از تقویت به منظور کنترل صدای زیر و بم به مدار کنترل تن وارد می‌شود.

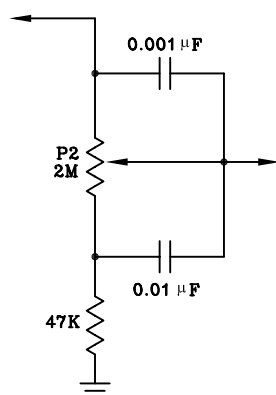
مداری را که در شکل (۳-۴۴) مشاهده می‌کنید برای کنترل صداهای بم است.

دامنه‌ی سیگنال‌های فرکانس بالا در دوسر ولوم P_2 ثابت است، بنابراین سیگنال‌ها توسط خازن‌های $0.001\mu F$ و $0.01\mu F$ میکروفارادی اتصال کوتاه می‌شوند و به خروجی می‌رسند. بنابراین جابه‌جا کردن سر وسط ولوم روی مقدار فرکانس‌های بالا اثر ندارد. در فرکانس‌های کم، مقدار X_C خازن‌ها زیاد است. بنابراین سیگنال‌های فرکانس پایین نمی‌توانند از خازن‌ها عبور کنند. حال اگر سر وسط ولوم به سمت بالا نزدیک شود صدای بم زیادتر و اگر به سمت پایین نزدیک شود صدای بم کمتر می‌شود. در صورتی که مقاومت $47K$ در مدار نباشد تمام فرکانس‌های زیاد به زمین اتصال کوتاه می‌شوند و در مرحله‌ی کنترل، صدای زیر دیگر قابل کنترل نخواهد بود.

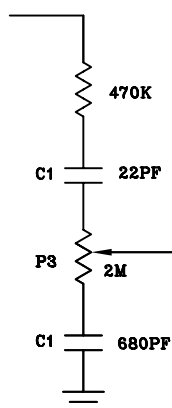
این ولوم را ولوم کنترل صدای بم یا BASS گویند.

۲-۵-۳- کنترل صدای زیر (Treble) : در مدار شکل

(۳-۴۵) ولوم P_3 نقش کنترل فرکانس‌های بالا (صدای زیر) را به عهده دارد. به این ولوم فقط بخشی از سیگنال صوتی که دارای فرکانس زیاد است می‌رسد. زیرا خازن C_1 به دلیل داشتن ظرفیت کم از عبور سیگنال‌های فرکانس کم جلوگیری می‌کند.

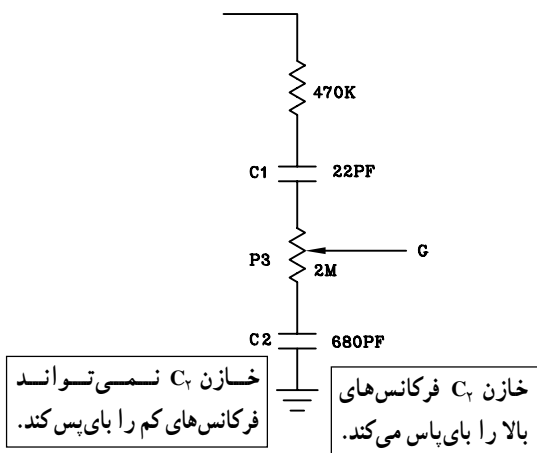
شکل ۳-۴۴- کنترل صدای بم

خازن‌های C_1 و C_2 فرکانس‌های بالا را از خود عبور می‌دهند ولی نمی‌توانند فرکانس‌های کم را عبور دهند.

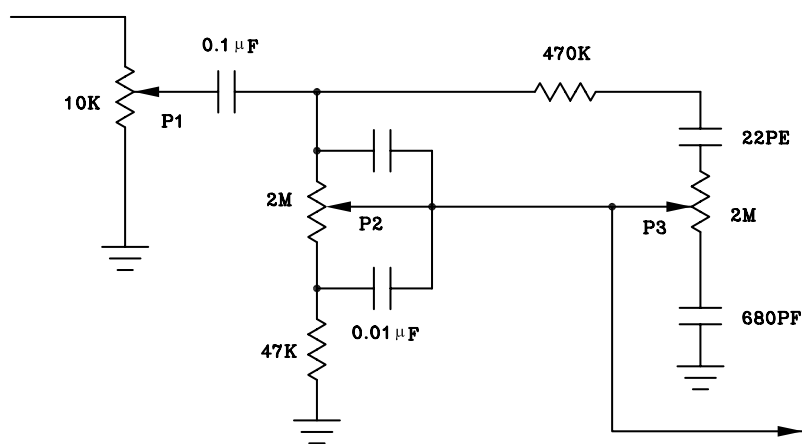
شکل ۳-۴۵- کنترل صدای زیر

اگر مطابق شکل (۳-۴۶) سر وسط ولوم به خازن C_1 نزدیکتر شود، دامنه سیگنال‌های فرکانس‌های زیاد بیشتر می‌شود و در این حالت اصطلاحاً می‌گویند صدا زیرتر یا Terble می‌شود. خازن C_2 سرپایین ولوم P_3 را از نظر فرکانس‌های بالا به زمین بای‌پس می‌کند ولی فرکانس‌های کم را اتصال کوتاه نمی‌کند.

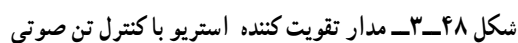
شکل ۳-۴۶- کنترل فرکانس زیر

۳-۵-۳- مدار کنترل تن مونیو و استریو: در شکل (۳-۴۷) مدار کامل کنترل تن صوتی نشان داده شده است. ورودی این مدار سیگنال صوتی تقویت شده است که از طبقه پری‌آمپلی فایر به این مدار می‌رسد. ولوم P_1 وظیفه کنترل دامنه صدا را به عهده دارد و خازن $0.1\mu F$ میکروفارادی خازن کوپلاژ است. ولوم P_2 فرکانس پایین یا بم (BASS) را کنترل می‌کند. سیگنال‌های فرکانس بالا یا صداهای زیر (Treble) توسط ولوم P_3 کنترل می‌شود.

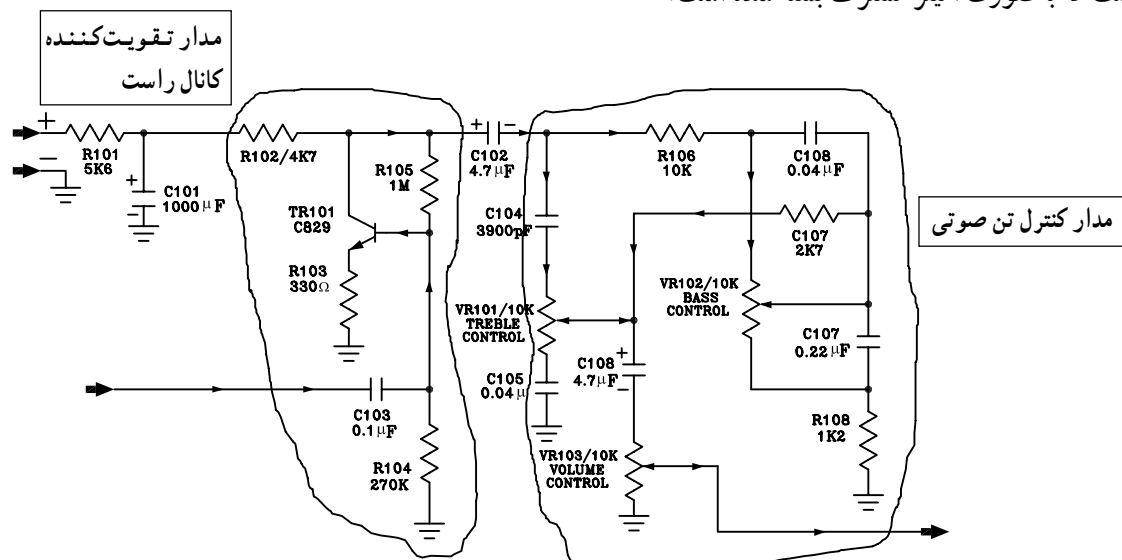

شکل ۳-۴۷- مدار کامل کنترل تن صوتی صدای زیر و بم

در شکل (۴۸-۳) یک مدار کنترل تن صوتی استریو را مشاهده می‌کنید.

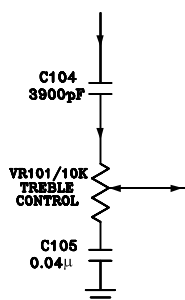

در شکل (۳-۴۹) مدار تن کنترل کانال راست نشان داده شده است. وظیفه ترانزیستور TR_{101} تقویت سیگنال صوتی است که به صورت امپدر مشترک بسته شده است.

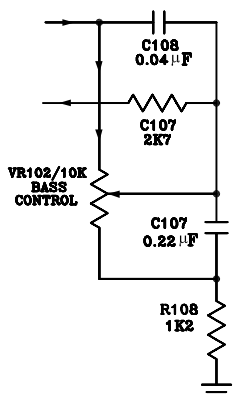
شکل ۳-۴۹ مدار تقویت کننده و کنترل صوتی کانال راست

کنترل صدای زیر Treble توسط خازن های C_{104} و C_{105} ولوم VR_{101} انجام می شود (شکل ۳-۵۰).

شکل ۳-۵۰ مدار کنترل تن صدای زیر (Treble)

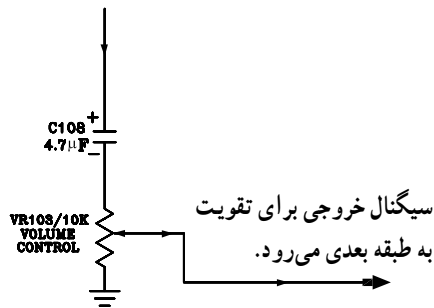
صدای بم (Bass) با خازن های C_{107} و C_{108} ولوم VR_{102} کنترل می شود. در شکل (۳-۵۱) مدار کنترل صدای بم نشان داده شده است.

شکل ۳-۵۱ مدار کنترل تن صدای بم (BASS)

سیگنال صوتی تنظیم شده‌ی کانال راست از طریق خازن کوپلاژ C_{108} و سروسط ولوم VR_{103} به طبقه تقویت کننده قدرت می‌رود (شکل ۳-۵۲).

شکل ۳-۵۲

توجه: مدار تقویت کننده و کنترل تن کانال چپ مشابه کانال راست است و تحلیل آن به عهده فراگیران واگذار می‌شود.

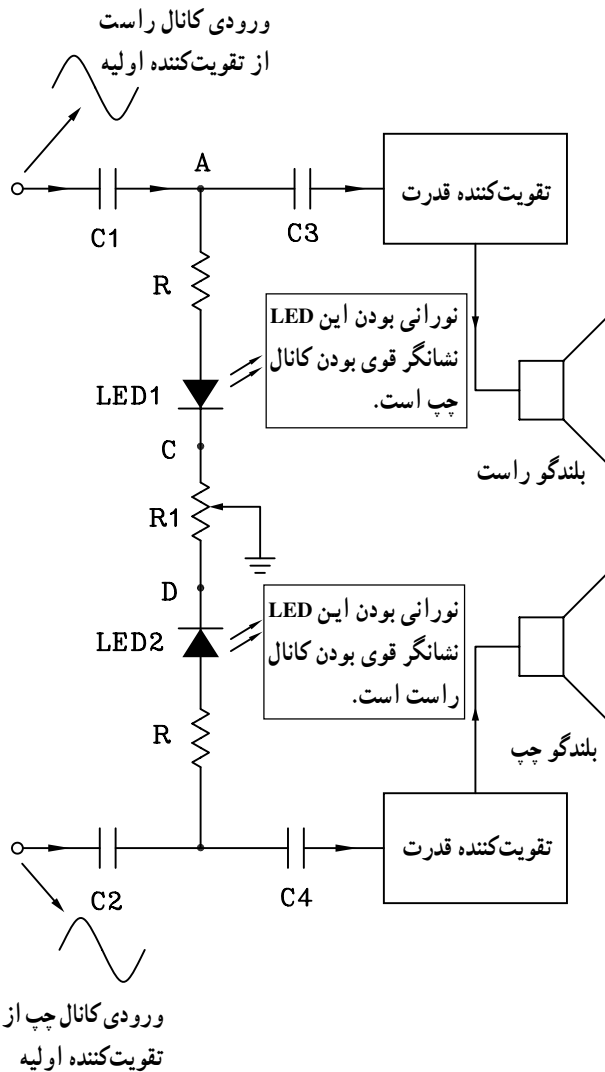
۳-۶- کنترل تعادل یا بالانس

برای کنترل صدای خروجی بلندگوهای هر باند سیستم استریو از مدار کنترل بالانس یا متعادل کننده استفاده می‌شود. مدار الکترونیکی بالانس را در شکل (۳-۵۳) مشاهده می‌کنید.

سیگنال صوتی هر کانال توسط خازن‌های C_1 و C_2 به نقاط A و B اعمال می‌شود. اگر پتانسیومتر R_1 در وسط قرار گیرد، جریان عبوری LED_1 و LED_2 یکسان است و هر دو LED نور یکسان تولید می‌کنند که نشان دهنده‌ی بالانس بودن هر دو کانال استریو است.

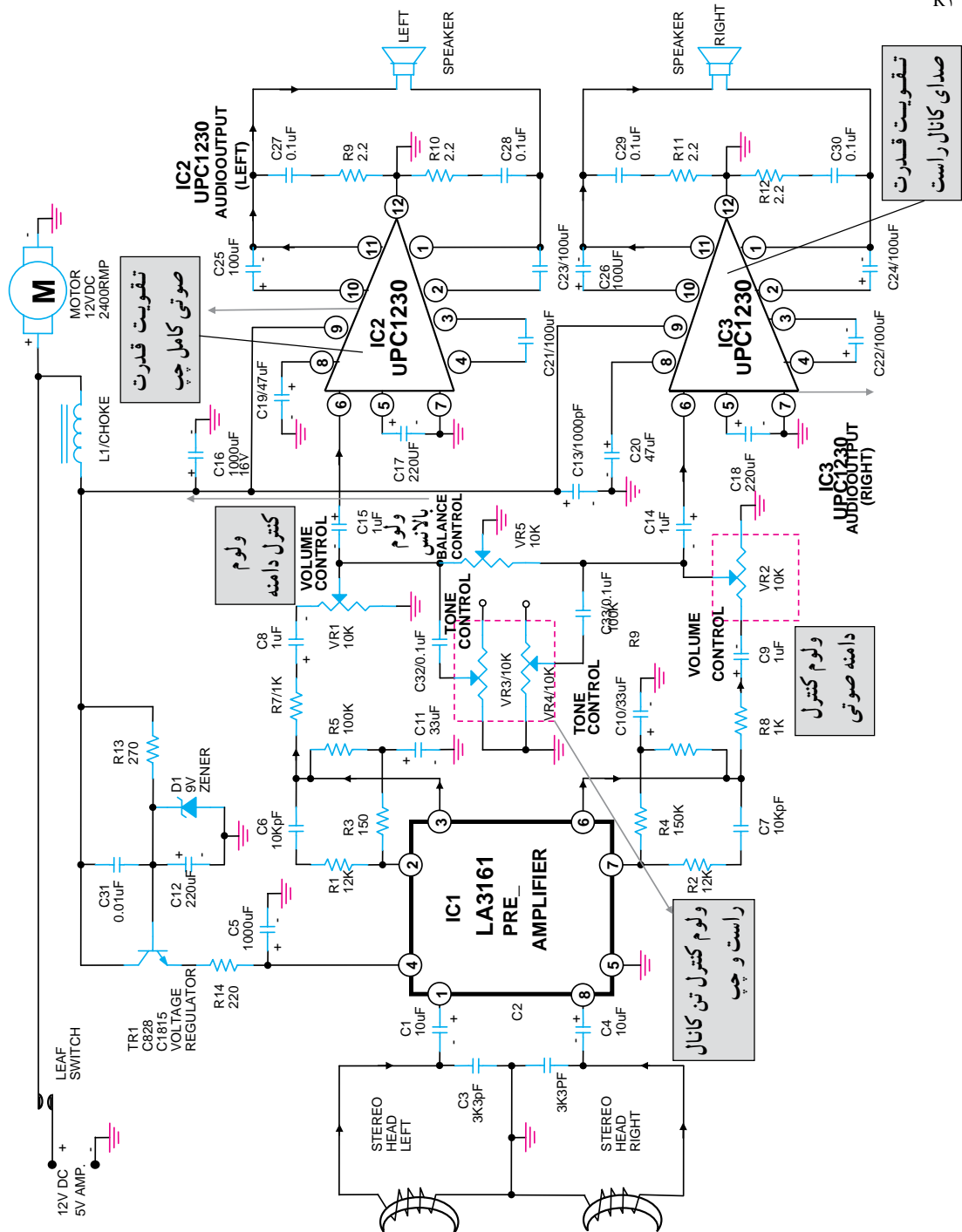
وقتی سروسط ولوم R_1 به نقطه C نزدیک می‌شود جریان عبوری از LED_1 زیاد می‌شود و نور آن نسبت به LED_2 بیش‌تر می‌شود.

افزایش جریان عبوری از مسیر LED_1 دامنه سیگنال مربوط به کانال راست را کم می‌کند. این امر قوی بودن کانال چپ و ضعیف بودن کانال راست را نشان می‌دهد.

شکل ۳-۵۳- مدار کنترل بالانس استریو

در شکل (۳-۵۴) نقشه کامل مدار الکترونیکی یک سیستم پخش نوار استریو را مشاهده می کنید. ولوم V_{R5} کنترل بالانس نمودن صدای خروجی هر باند را به عهده دارد. برای تنظیم صدای زیر و بم پخش شده هر کانال از ولوم های V_{R4} و V_{R3} استفاده شده است.

شکل ۳-۵۴

در دستگاه های ضبط صوت مدرن از سیستم های کنترل fader استفاده می کنند. این سیستم در دستگاه های چند کاناله استفاده می شود. با استفاده از این سیستم می توان تعدادی از بلندگوها را حذف کرد یا تعدادی را در مدار قرار داد.

۳-۷- کار عملی شماره ۳

۳-۷-۱- اهداف

■ بررسی کنترل کننده های نفوذ مغناطیسی با استفاده از
میتَر (METER)

■ بررسی کنترل کننده های نفوذ مغناطیسی با استفاده از
LED

۳-۷-۲- تجهیزات و مواد مورد نیاز

■ دستگاه ضبط صوت یک دستگاه
■ ولت متر عقربه ای یا یک میتَر عقربه ای VUM یک
دستگاه

■ مقاومت $1k\Omega$ ، $47k\Omega$ و $10k\Omega$ از هر کدام یک عدد
■ پتانسیومتر $1k\Omega$ و $5k\Omega$ از هر کدام یک عدد
■ خازن $1\mu f / 15V$ ، ۲ عدد
■ خازن $47\mu f / 15V$ یک عدد و خازن $10\mu f / 15V$
یک عدد

■ دیود $IN4148$ چهار عدد
■ آی سی $LM741$ و $LM3916$ از هر کدام یک عدد
■ LED قرمز، سبز، زرد از هر کدام ۴ عدد
■ سیم رابط و فیش

توجه: برای صرفه جویی در وقت و استفاده بهینه از
زمان توصیه می شود آزمایش ها روی برد آزمایشگاهی آماده
انجام شود.

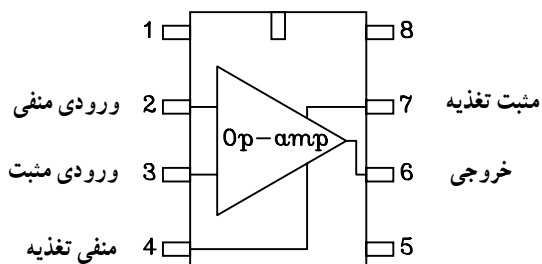
۳-۷-۳- اطلاعات اولیه: در این آزمایش به بررسی

دو نمونه VUM عقربه ای و نوری می پردازیم.
سیگنال خروجی آمپلی فایر ضبط صوت را که به بلندگو
اعمال می شود، به نمونه هایی از مدارهای VUM نوری و عقربه ای
که روی برد آماده شده است می دهیم و مدارها را عملاً بررسی
می کنیم.

شکل ۳-۵۵- نحوه‌ی ساخت فیش رابط برای دریافت خروجی از دستگاه پخش صوت به صورت مونو

۴-۷-۳- با استفاده از یک فیش هدفون مناسب: دستگاه ضبط صوت مورد آزمایش و ۲ عدد گیره سوسماری کوچک و حدود ۴۰ یا ۵۰ سانت سیم کواکسیال، یک سیم رابط مونو درست کنید (شکل ۳-۵۵).

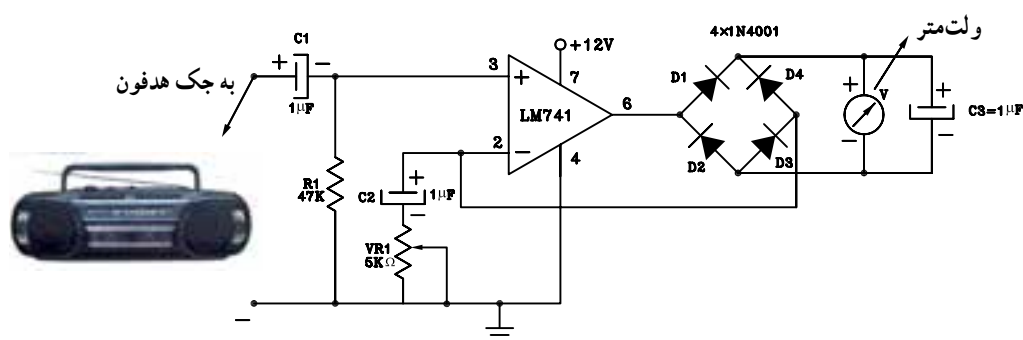
شکل ۳-۵۶- پایه‌های ۷۴۱

۵-۷-۳- مراحل اجرای آزمایش

الف - آزمایش VUM عقربه‌ای

■ مدار شکل ۳-۵۷ را بر روی برد برد ببندید و یا از برد آماده استفاده کنید.

■ سیم رابط ورودی مدار را به خروجی (جک) هدفون دستگاه ضبط صوت وصل کنید.

شکل ۳-۵۷

■ در درون دستگاه یک نوار کاست پر شده قرار دهید، سپس دستگاه را روشن کنید.

■ با تغییر ولوم صدا، تغییرات عقربه را مشاهده کنید. با پتانسیومتر V_{R1} می‌توانید حساسیت مدار را تنظیم کنید.

■ چنانچه انحراف عقربه مشاهده نکردید با راهنمایی مربی خود رنج ولت‌متر را در یک حالت مناسب قرار دهید تا حساسیت

... = ولت متر $V \rightarrow$ با افزایش ولوم صدا
 ... = ولت متر $V \rightarrow$ با حداقل ولوم صدا

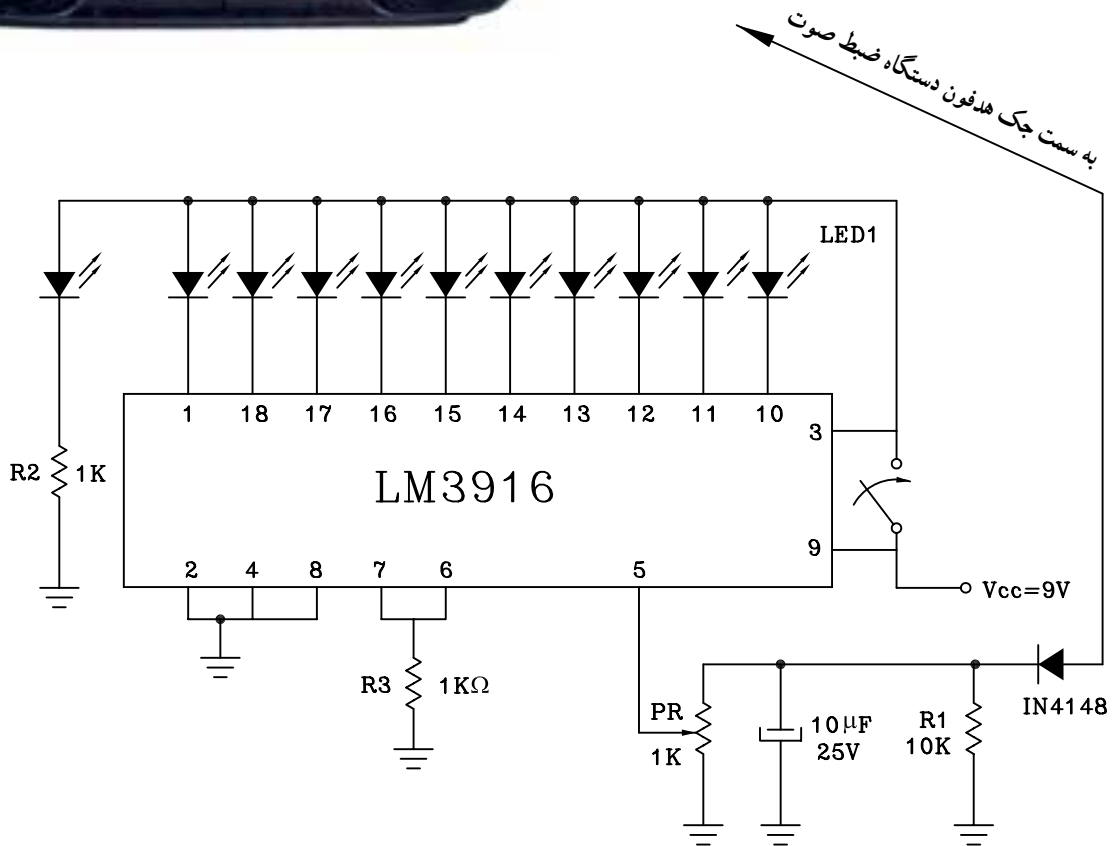
انحراف عقربه کاملاً مشاهده شود.

■ با تغییر حداقل و حداکثر ولوم صدا محدوده‌ی تغییرات عقبه را به‌دست آورید.

ب۔ VUM نوری

■ مدار شکل زیر را روی برد برد ببندید یا از برد آماده استفاده کنید.

■ ورودی مدار را با سیم رابط به جک هدفون دستگاه وصل کنید (شکل ۵۸-۳).

شکل ۵۱-۳

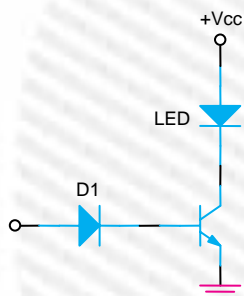
■ با تغییر ولوم، روشن و خاموش بودن LED ها را مشاهده کنید.

■ با تغییر ولوم صدا، در حداکثر خود نحوه‌ی روشن شدن دیودهای نورانی را تشریح کنید.

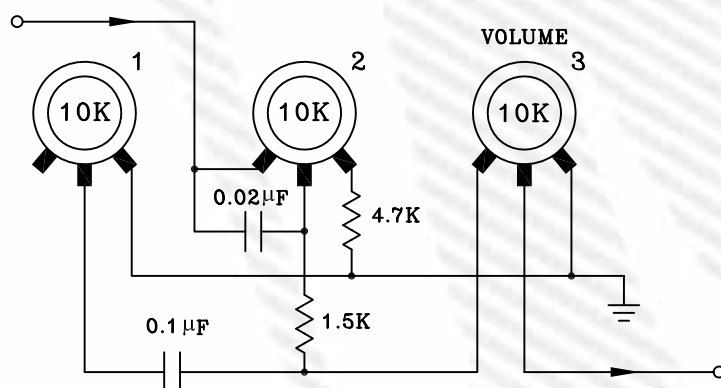
پاسخ:

آزمون پایانی (۳)

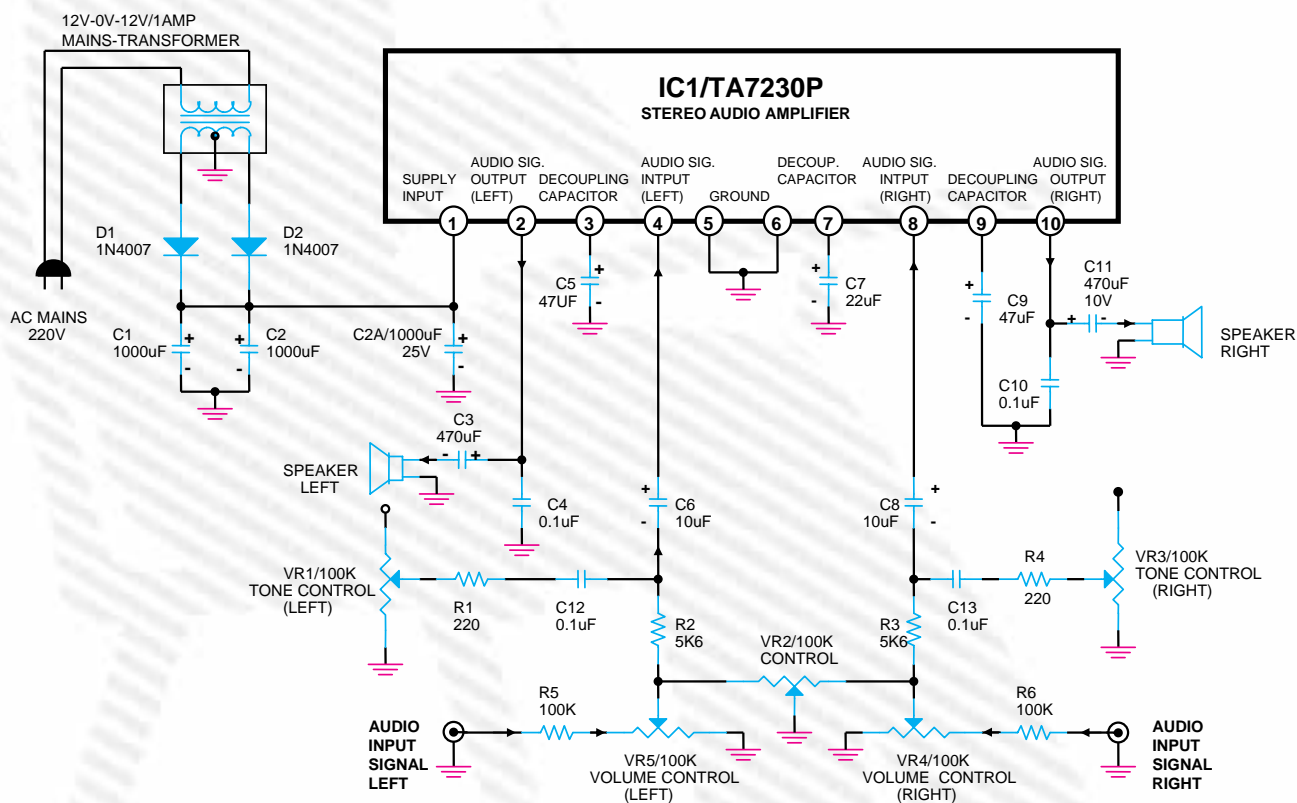
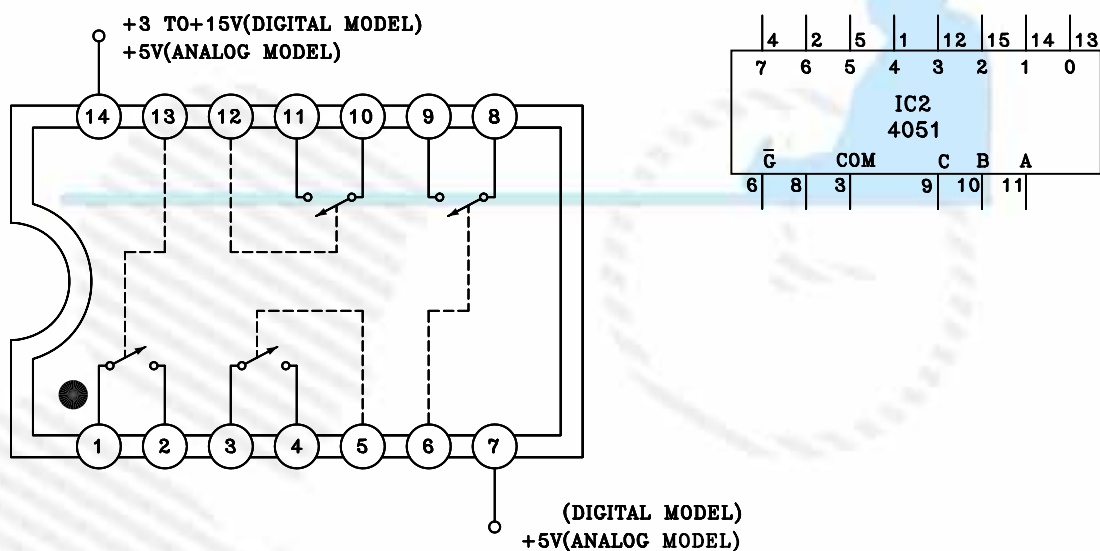
- ۱- از کدام دستگاه برای اندازه‌گیری تغییرات سطح ولتاژ سیگنال صوتی استفاده می‌شود؟
الف - اهم‌متر   ب - ولت‌متر   ج - VUM   د - آمپر‌متر
- ۲- وظیفه VUM ..... در دستگاه‌های صوتی است.
- ۳- صدای زیر دارای فرکانس ..... و صدای بم دارای فرکانس ..... می‌باشد.
- ۴- در VUM نوری شکل مقابل وظیفه D_1 چیست؟
الف - یک‌سو کردن سیگنال صوتی   ب - نشان‌دهنده دامنه صوت
ج - محافظ ترانزیستور   د - حذف سیگنال صوتی

- ۵- Bass به معنای کنترل ..... است.
- الف - صدای زیاد   ب - صدای زیر   ج - صدای بم   د - فرکانس بالا
- ۶- از کدام ولوم برای تضعیف کانال راست و چپ در سیستم استریو استفاده می‌شود؟
الف - ولوم Treble   ب - ولوم دامنه   ج - ولوم بالانس کنترل   د - ولوم BASS
- ۷- در مدار ولوم کنترل از راه دور از کدام دیود استفاده می‌شود؟
الف - دیود معمولی   ب - دیود خازنی   ج - دیود زبر   د - فتودیود
- ۸- مدار داده شده شکل زیر مربوط به ولوم‌های یک دستگاه ضبط صوت است، نقش ولوم شماره (۱) کدام است؟
الف - تن کنترل   ب - بالانس   ج - Bass   د - Treble

۹- نام و کاربرد هریک از آی سی های شکل زیر را به طور خلاصه شرح دهید.

با توجه به نقشه بالا مدار آمپلی فایر صوتی که سیستم استریو است به سؤالات زیر پاسخ دهید.

۱- نقش ولوم VR_2 کدام است؟

الف - ولوم کنترل دامنه   ب - ولوم Bass   ج - ولوم بالانس   د - ولوم تن کنترل

۱۱- وظیفه ولوم‌های VR_1 و VR_3 کدام است؟

الف - کنترل صدای بم

ب - کنترل صدای زیر

ج - کنترل صدای زیر و بم

د - کنترل دامنه سیگنال هر کانال

خودآزمایی عملی

در صورتی که وقت اضافی داشتید مدار شکل زیر را بر روی بردبرد ببندید و نقطه A ورودی مدار به خروجی تقویت کننده‌ی ضبط صوت یا بلندگو وصل کنید و نحوه روشن شدن LED ها را بررسی کنید.

